

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ЛІНІЇ «ДИТИНА В СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ»

Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, практичних психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості в дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки.

Результатом освітньої роботи дошкільного навчального закладу є компетентності дитини, що проявляються в різних видах діяльності. **Дитину можна вважати компетентною**, коли вона *обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює*.

Якісний розвиток усіх психологічних досягнень дитини, який характеризують комплексним визначенням «дошкільна зрілість», **передбачає здатність дитини** проявляти особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності — *ігровій, пізнавальній, художньо-образній* (малювання, ліплення, аплікація, конструювання, спів, слухання музики, хореографічні рухи, танці, інсценізація) як на репродуктивному (за зразком), так і на творчому рівнях.

Компетентність дошкільників у розумовій діяльності **засвідчується їх здатністю:**

- розмірковувати;
- аналізувати;
- порівнювати;
- узагальнювати;
- обчислювати;
- класифікувати;
- упорядковувати висловлювання;
- висувати елементарні гіпотези.

Основою цих здатностей є набутий особистий сенсорний досвід дитини. Саме тому найбільшою за обсягом складовою змісту освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» є «Сенсорні еталони».

Спрямованість освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Базового компонента дошкільної освіти передбачає сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу.

Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати набуті знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній, математичній тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у дитини наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення. Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» **спрямована на:**

- інтеграцію змісту дошкільної освіти;
- формування у дітей —
 - пошуково-дослідницьких умінь;
 - елементарних математичних уявлень;
 - цілісної картини світу;
 - компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

У зазначеній освітній лінії визначені державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дітей шести — семи років, тобто кінцевий показник компетентностей, які мають бути набуті випускником дошкільного навчального закладу перед вступом до школи.

Рекомендації педагогам

Відповідно до засад Базового компонента дошкільної освіти при реалізації його змісту педагогам слід керуватися певними вимогами. Зокрема, вони мають:

- *ставитися до дитини не з позиції над нею, а з позиції поряд і разом*

з дитиною. Діти й дорослі є партнерами в життєтворчому процесі, рівноправними учасниками освітнього процесу;

- докорінно змінити свою позицію відносно сім'ї для побудови повноцінного освітнього процесу, бачити в ній свого основного соціального замовника, працювати для неї і співпрацювати з нею, оскільки родинне виховання має пріоритет над суспільним;
- усебічно підтримувати активність кожної дитини, створювати умови для пробудження і розвитку її творчих сил, здібностей, обдарованості.

Зверніть увагу! Кожна зростаюча особистість має право радісно, щасливо, повноцінно пізнавати, досліджувати навколишній світ — розмаїття явищ природи, предметів та об'єктів рукотворного світу, морально-етичні норми людського співжиття, себе і свої можливості, світ мистецтва тощо. З огляду на це кожна дитина сама є творцем власної картини світу, активною стороною, тобто суб'єктом освітнього процесу, а не його об'єктом. **Варто завжди пам'ятати** ідею самоцінності дошкільного віку, окреслену видатним вченим Олександром Запорожцем

Сенсорне виховання дошкільників

Загальновідомо, що першоосною пізнавального розвитку є сенсорний розвиток дітей. Для кожного віку виділяють завдання сенсорного виховання дітей, які відповідають рівню розвитку їхнього сприймання і разом з тим сприяють переходу до вищих рівнів.

Завдання сенсорного виховання дітей 3-4-х років

Основним завданням сенсорного виховання дітей 3 — 4-х років є оволодіння загальноприйнятими еталонами як засобами пізнання реальних предметів. Дітей цього віку вправляють у називанні еталонних властивостей та у співвіднесенні їх із реальними предметами. Зазвичай діти засвоюють сенсорні еталони **у процесі дидактичних ігор і вправ**, спрямованих на ознайомлення з формою, кольором, величиною та іншими

властивостями предметів та матеріалів.

Завдання сенсорного виховання дітей 5-6-ти років

Сенсорне виховання дітей 5 — 6-ти років передбачає **формування у дошкільників перцептивних дій** (Перцепція (від лат. *perceptio* — сприймання, пізнання) — безпосереднє відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності органами чуття; чуттєве сприймання зовнішніх предметів), спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань, таких як:

- *аналізування* форми предметів за допомогою кількох різних зразків;
- *визначення* можливості переміщення предметів у просторі;
- *оцінювання* пропорцій предметів;
- *виконання* дій узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення.

Забезпечення діяльнісного підходу

Вихователю слід реалізовувати завдання сенсорного виховання під час різних видів діяльності дітей. Адже **необхідною умовою розумового розвитку дошкільників**, зокрема формування в них елементарних математичних уявлень, є діяльнісний підхід, за якого діти активно пізнають світ у всіх видах діяльності — грі, праці, спілкуванні, навчанні, самостійній художній діяльності тощо. Організовуючи з дітьми всі ці види діяльності, педагог має:

- *створити умови*, що дадуть змогу кожній дитині набути багатого чуттєвого досвіду, що є привілеєм дошкільного дитинства;
- *формувати вміння* орієнтуватися в різних властивостях предметів та матеріалів навколишнього світу;
- *розвивати* —
 - спостережливість;
 - пізнавальний інтерес до навколишнього світу;
 - здатність емоційно відгукуватися на події і явища навколишньої дійсності;
- *виховувати* культуру сприймання.

Підвищення рівня пізнавальної активності дошкільників

З огляду на те що в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» **стрижневою особистісною якістю розвитку** є пізнавальна активність, вважаємо за потрібне сформулювати **кілька важливих порад щодо активізації прагнення дитини до пізнання**, зокрема:

- *підтримуйте* дитячу ініціативу;
- *заохочуйте* дітей до самостійних творчих пошуків;
- *переорієнтуйте* освітній процес з керівництва діяльністю дітей на взаємодію;
- *забезпечуйте* сприятливий психологічний клімат у колективі;
- *використовуйте* методи та прийоми, спрямовані на підвищення пізнавальної активності дошкільників.

Підтримка дорослими дитячої ініціативи

Загальною умовою розвитку пізнавальної активності, а згодом здібностей і обдарованості є здоров'я і природна активність дітей. Увага, турбота, повага, любов до кожної дитини є тим ґрунтом, на якому в неї зростають віра у свої сили, інтерес до навколишнього життя, здатність дивуватися, захоплюватися, досліджувати, фантазувати, вигадувати, запитувати, шукати. **Адже активність дітей, зокрема творча, формується за умови підтримки дорослими їхньої ініціативи.** Численні ж заборони і негативні оцінки гальмують пізнавальну активність та розвиток творчих здібностей дошкільників. Самоповага й оптимістичний настрій кожної дитини, які виникають як результат позитивної оцінки дорослих, дають поштовх розвитку різнобічної активності дошкільників, що сприяє розвитку загальних і спеціальних здібностей. На це повинні зважати педагоги і батьки, організовуючи різні види діяльності дітей у дошкільному навчальному закладі й удома.

Заохочення дитини до самостійних творчих пошуків

Особливе значення має заохочення дитини до самостійних творчих пошуків у процесі організації пізнавальної діяльності. Це підвищує інтерес

до занять, розвиває пізнавальні, естетичні й етичні якості сприймання, гнучкість і нешаблонність мислення, уміння і здібності. Для розвитку пізнавальної активності дітей, їхніх творчих здібностей **важливішим за прагнення отримати кінцевий результат є сам процес діяльності** — експериментування. Занадто прискіпливе ставлення до того, що робить дитина, до результатів її праці може стати на заваді розвитку пізнавальної активності.

Переорієнтація освітнього процесу з керівництва діяльністю дітей на взаємодію

Оскільки саме діяльність визначає розвиток дитини, необхідно переорієнтувати освітній процес із словесного, монологічного керівництва діяльністю дітей на організацію:

- **діалогічної взаємодії** —
 - у парах — «дитина — дорослий» або «дитина — дитина»;
 - у мікрогрупах — «дитина — діти», «діти — діти»;
- **елементів полілогу** в процесі різних видів діяльності — пошукової, експериментальної, творчої тощо.

У активного творчого педагога і діти є творцями. Творчий педагог відчуває певну міру між тим, що дітям потрібно показати, а що вони самі мають відкрити під його керівництвом. Надмірне пояснення, готові істини, зразки, що потребують запам'ятовування і копіювання, не сприяють саморозвитку дитини, реалізації її творчих нахилів. Такі методи і прийоми в роботі вихователя зумовлені його надмірною орієнтацією на мету підготовки дітей до школи, однак це психологічно не виправдано.

Значення сприятливого психологічного клімату

Найважливішою психолого-педагогічною умовою, що визначає пізнавальну активність дітей та їх ставлення до завдань, є емоційна атмосфера та психологічний клімат, які створені у групі дитячого садка. Турбота про це має бути об'єктом пильної уваги педагогів. Успіхи дошкільників, їхня пізнавальна активність, на переконання багатьох

дослідників, цілком залежать від психологічної атмосфери.

Видатний психолог Іван Сеченов вважав, що шлях до розуму маленької дитини лежить через її серце. Щоб успішно навчати дитину, її треба любити і **любити так, щоб дитина це ставлення відчувала і вірила у нього.** У дослідженнях, які проводили під керівництвом відомого психолога Майї Лісіної, було переконливо продемонстровано, що на всіх етапах дошкільного дитинства розумовий розвиток дітей залежить не лише від ділових якостей та професійної кваліфікації педагога, а й від його ставлення до вихованців, любові до них та віри у їхні сили та успіхи.

Методи та прийоми, спрямовані на підвищення пізнавальної активності дошкільників

Важливе значення, на нашу думку, має правильний добір методів і прийомів навчання дітей шостого — сьомого років життя, розроблення і використання різноманітного дидактичного матеріалу. **Поєднання словесних, наочних і практичних методів** дасть змогу у процесі засвоєння навчального матеріалу активізувати всі види чуттєвого сприймання й тим самим організувати навчання старших дошкільників без перевантаження, підтримуючи активний пізнавальний інтерес. Як і в попередніх вікових періодах, зі старшими дошкільниками слід широко **використовувати дидактичні ігри та вправи.** Їх призначення — сприяти закріпленню, узагальненню і збагаченню пізнавального досвіду дошкільників.

Варто нагадати, що суттєво підвищують пізнавальну активність старших дошкільників і вміло використані вихователем прийоми, які отримали назву **«наперед заплановані помилки»** у розв'язанні завдань. Такі прийоми не лише «оживляють» інтерес дітей до завдань, а й сприяють усвідомленню ними процесу розв'язання завдань, вчать дітей перевіряти, контролювати власні дії та результати, аналізувати та виправляти помилки.

Ігрові моменти, дидактичні ігри та вправи дають змогу задіяти у

пізнавальній діяльності різні види сприймання: зорові, слухові, дотикові, смакові. Їх використання та вміле чергування не лише підвищують інтерес дітей до спільної з педагогом діяльності, а й допомагають кожній дитині бути уважною упродовж всієї гри, сприяють підвищенню пізнавальної активності старших дошкільників.

Формування в дошкільників елементарних математичних уявлень

Важливе значення для розвитку пізнавальної активності має формування у дітей елементарних математичних уявлень. Саме тому в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» ми визначили обсяг елементарних математичних уявлень, які мають бути сформовані у дітей. Результати роботи щодо формування у випускників дошкільного закладу елементарних математичних уявлень умовно можна поділити на **дві складові:**

- обстеження предметних фактів та явищ;
- сформованість системи логіко-пізнавальних дій.

Цим наголошується, що процес формування елементарних математичних уявлень відбувається на основі виконання дітьми певних дій із роздатковим матеріалом. А тому **метою вихователя** має бути

не так озброєння дітей певною кількістю математичних знань про множини, величину, форму, просторові та часові відношення, як **формування в них основних видів пізнавальних дій** — практичних, сенсорних, мисленнєвих, за допомогою яких виділяються, усвідомлюються, узагальнюються елементарні математичні уявлення.

У системі освітньої роботи з формування елементарних математичних уявлень основне місце, на наше переконання, мають займати **інтегровані індивідуальні та групові заняття**, в яких математика поєднується з конструюванням, ліпленням, аплікацією, фізкультурними вправами, спостереженнями у природі тощо. Робота щодо формування елементарних математичних уявлень здебільшого повинна бути цілеспрямованою і керованою. Педагог має системно планувати і послідовно проводити цю

роботу фронтально з усією групою чи з обмеженою кількістю дітей залежно від мети й умов. Проте радимо **розв'язувати математичні справи з дітьми і поза заняттями** відповідно до ситуацій повсякденного життя, що раптово виникають. Наголосимо, що за будь-яких умов формування в дітей елементарних математичних уявлень і понять слід здійснювати систематично і послідовно, без перевантаження дітей.

Результати освітньої роботи, які стануть надбанням кожної дитини, будуть свідчити про рівень її життєвої компетентності, здатності до життєвого успіху, повноцінної реалізації свого природного потенціалу та вказуватимуть на ступінь готовності дитини до подальшого систематичного навчання у школі.